

М.Б.Лебедева, О.Н.Шилова // Информатика и образование. – 2004. – № 3.

В.М.Марків,
канд. пед. наук,
доцент,
Криворізький ДПУ

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

У статті розглядаються різні підходи до визначення поняття "компетентність", "професійна компетентність", ознаки компетентного педагога та ключові компоненти професійної компетентності.

В статье рассматриваются различные подходы к определению понятия "компетентность", "профессиональная компетентность", признаки компетентного педагога и ключевые компоненты профессиональной компетентности.

The different as for definition of "competence" are analyzed in our article. Also the term "professional competence" and characteristics of the competent teacher and the key components of professional competence given.

Процеси демократизації, перерозподіл ціннісних орієнтирів, перехід на Болонську систему навчання вимагають від особистості творчої діяльності, здатності до активних дій, відповідальності за свої вчинки в професійному, політичному та соціальному житті. Ці та інші вимоги до особистості ставлять проблему якісної освіти на перше місце, а це в свою чергу породжує проблему якісної підготовки фахівців і, насамперед, підготовки професійних педагогів.

Європейська інтеграція охоплює всі сфери життєдіяльності, включаючи вищу школу. Сучасне реформування професійної підготовки вчителя в Україні, передбачає адаптацію педагогічних кадрів до нових вимог, та складних завдань, які стоять перед вчителем при виконанні завдань підростаючого покоління.

Взаємодія освітніх систем України та Європейських країн – учасниць Болонської угоди відкриває перед вітчизняною системою освіти нові перспективи. Основні принципи і вимоги Болонської декларації, створення єдиного ринку праці та інтелектуального простору. Особливого великого значення набуває педагогічна компетентність як складова професіоналізму педагога.

Проблема професійності педагогічних кадрів на сьогоднішній день є дуже актуальною, тому що праця педагога стосується людської індивідуальності, людської душі, особистості

учня, а також якісної освіти, яку і дає вчитель. Отже, проблема підготовки педагога полягає у визначенні якостей, які складають його професійність та готовність до кваліфікаційної діяльності.

Критерієм кваліфікаційної професійної діяльності виступає таке поняття як “компетентність”. Поняття “компетентності” вивчається багатьма науками: соціологією, менеджментом, психологією та педагогікою.

Незважаючи на те, що терміни “компетенція”, “компетентний”, “компетентність” часто зустрічаються в педагогічній літературі, вони не є однозначними і, за висловами деяких європейських педагогів (Г.Халаш, Д.Кудлахан та ін.), безпроблемними. Щоб глибше зрозуміти природу поняття “компетентність”, звернемось до енциклопедичних джерел і словників, які розкривають багатогранність і неоднозначність розуміння цього феномена наукового знання. Термін “компетентний” (competens із лат. – відповідний, здатний) означає: 1) той, хто володіє компетенцією; 2) обізнаний у певній галузі [7].

Так, у кінці 1960 – початку 1970-х рр. у західній, а в 1980-х рр. у вітчизняній літературі зароджується спеціальне направлення, але не зважаючи на його вік, немає одного поняття, що собою являє “компетентність”.

Мета статті полягає в тому, щоб виявити основні визначення поняття “компетентність” та “професійна компетентність” сучасного педагога, розглянути структуру компетентності та ключові компетентності вчителя.

У вітчизняній педагогіці проблемою компетентності займаються такі вчені, як Г.Тараненко (говорить про компетентність як здатність до найефективнішого застосування знань), А.Василюк (розробляє сучасні підходи до компетентності вчителів у Польщі), К.Корсак (займається цивілізаційною компетентністю вчителя), О.Овчарук (європейські підходи до проблеми компетентності), А.Михайличенко, В.Аніщенко (професійна підготовка на основі стандарту компетентності) та інші.

О.Олексюк розглядає професійну компетентність вчителя як володіння знаннями, вміннями та нормативами, необхідними для виконання професійних обов'язків, психологічними якостями, а також як реальну професійну діяльність відповідно до еталонів та норм.

О.Наць виділяє два підходи до формування компетентності майбутніх вчителів: змістовий – розширення кола загальних і

спеціальних знань та діяльнісний – удосконалення вмінь, навичок та особистісних якостей, що дають змогу досягти успіху у професійній діяльності [5].

Т.Ларіонова розглядає компетентність в якості професійно-педагогічної і розуміє під цим “системне поняття, яке визнає об’єм компетенцій, коло повноважень, у сфері діяльності. В вузькому понятті – коло питань, в яких суб’єкт володіє знаннями, досвідом, сукупність яких відображає... статус і кваліфікацію, а також деякі особистісні, індивідуальні особливості, які забезпечують можливості реалізації певної діяльності” [4].

На думку В.Адольфа, компетентний педагог – це такий фахівець, який володіє ґрунтовними знаннями з будь-якого предмета шкільного курсу навчання.

Ш.Амонашвілі розглядає педагогічну діяльність особистості вчителя як творчий процес, у результаті якого виникає нове творче досягнення, яке не міститься у вихідних умовах.

А.Бондар вважає, що компетентний вчитель організовує педагогічну діяльність так, щоб вона була спрямована на отримання усвідомленого результату (вчитель має постійно уявляти, формулювати, очікувати комплексний результат педагогічної діяльності).

На думку С.Висоцької, професійна компетентність є метою підготовки вчителя у ВНЗ і її характеристика така: за цілісного підходу до формування особистості вчителя компетентність професіонала становить систему знань і умінь, володіння загальними і соціальними засобами діяльності, здатність і потребу в удосконаленні своєї роботи, готовність до змін, нестандартність мислення.

М.Коломієць розглядає психолого-педагогічну компетентність вчителя як сукупність знань, умінь, навичок, які потрібні для успішного виконання його функцій щодо навчання, виховання, розвитку особистості дитини.

Н.Кузьміна вважає критеріями високопродуктивної (компетентної) педагогічної діяльності способи навчання самоосвіти, самореалізації, самоконтролю, способи пізнання вчителем себе, учнів, колег.

А.Маркова розглядає дві сфери професійної компетентності: мотиваційну й операційну. Кожна з них містить різномісні психологічні показники, що дають можливість визначити групи критеріїв в компетентності (об’єктивні і суб’єктивні, результативні і

процесуальні, нормативні та індивідуально-варіативні, наявного рівня і прогностичні, професійної відданості і творчості, соціальної активності, конкурентноздатності і професійної прихильності, якісні та кількісні).

А.Орлов у теорії і практиці професійної діяльності вчителя і педагогічної освіти виділяє основні компоненти професійно-педагогічної компетентності: етичні установки вчителя, системи психолого-педагогічних знань, системи знань у сфері предмета, загальна ерудиція, засоби розумових і практичних дій, професійно-особистісні якості.

В.Пилипівський робить висновок, що професійно компетентними педагогами він вважає винятково позитивно налаштованих (змотивованих) людей з нестандартними, творчими підходами до педагогічного процесу.

Найбільш суттєвою ознакою досліджень В.Синенка є трактування поняття професійна компетентність вчителя як ігнорування відповідного рівня його професійних знань, умінь та навичок, особистісних якостей, що виявляються в результаті діяльності (рівень вихованості й освіченості учнів). В.Синенько робить висновок про те, що професійна компетентність учителя становить високий рівень його психолого-педагогічних і науково-предметних знань та умінь у поєднанні з відповідними культурно-моральним образом, що забезпечує на практиці соціально жадану підготовку молодого покоління до життя.

На думку М.Чатанова, компетентність займає проміжну позицію між виконуваністю і досконалістю.

О.Шиян доводить, що рівень професійної компетентності фахівця в будь-якій сфері діяльності залежить від його здатності розвивати творчий потенціал і продуктивно самовдосконалитися [3].

Професійно компетентним можна назвати того педагога, який володіє такими якостями:

- успішно розв'язує завдання навчання і виховання, готує для суспільства потрібний соціальний продукт;
- випускника з бажаними психологічними якостями (об'єктивні критерії);
- мотивована до праці в професії, задоволена професійно (суб'єктивні критерії);
- досягає бажаних суспільством результатів у розвитку особистості учня (результативні критерії);
- засвоює норми, еталони професії, досягає майстерності в ній

(нормативні критерії);

прагне індивідуалізувати свою працю, а також усвідомлено розвиває індивідуальність засобами професії (індивідуально-варіативні критерії);

досягає вже зараз потрібного рівня професійних якостей, знань і умінь (критерії наявного рівня);

має і усвідомлює перспективу, зону свого найближчого професійного розвитку, роблячи все для її реалізації (прогностичні критерії);

відкрита для постійного професійного навчання, нагромадження досвіду (критерії професійної навченості);

збагачує досвід професії завдяки особистому творчому внеску (критерії творчості);

соціально активна у суспільстві, готує під час загальних обговорень питання про недоліки професії, її досягнення, шукає резерви розв'язання проблем усередині професії, не боїться потрапити в умови конкуренції освітніх послуг (критерії соціальної активності);

віддана педагогічній професії, готова підтримувати навіть у складних умовах її честь і гідність, професійну етику (критерії професійної прихильності);

готова до якісної і кількісної оцінки своєї праці, вміє сама це робити, готова до диференційованої оцінки своєї праці у балах, зважено ставиться до участі у професійних істинах, тестах (якісні і кількісні критерії) [1].

А. Орлов виділяє основні компоненти професійно-педагогічної компетентності: етичні установки вчителя, система психолого-педагогічних знань свого партнера, загальна ерудиція, засоби розумових і практичних дій, професійно-особистісні якості.

Проаналізувавши наукові праці вчених, можна виділити класифікацію К. Відніс-Трофименко ключових компонентів професійної компетентності. Першим компонентом можна виділити інформаційну компетентність: володіння інформаційними технологіями, вміння опрацьовувати різні інформації (Адольф В., Амонашвілі Ш., Коломієць М., Орлов А., Синелько В.). Другим компоненти є математична компетентність: уміння працювати з числом, числовою інформацією (Орлов А.). третім компонентом можна виділити автономізаційну компетентність: здатність до саморозвитку, творчості, самовизначення, самоосвіти, конкурентноспроможності, (Амонашвілі Ш., Висоцька С.,

Кузьміна Н., Пилипівська В., Цапок В., Шиян О.). Четвертим компонентом виділяють комунікативну компетентність: уміння вступати в комунікацію, бути зрозумілим, спілкування без обмежень (Коломієць М., Кузьміна Н., Пилипівська В.). П'ятим компонентом професійної компетентності є соціальна компетентність: уміння жити з навколишнім середовищем (Висоцька С., Кузьміна Н., Синенько В.). Шостим компонентом є продуктивна компетентність: уміння працювати, отримувати прибуток, здатність виробляти власний продукт, ухвалювати рішення та відповідати за них (Коломієць М., Кузьміна Н., Орлов А., Пилипівський В., Синенько В., Цапок В.). Сьомим професійним компонентом є моральна компетентність: готовність, спроможність та потреба жити з традиційними моральними нормами (Амонашвілі Ш., Висоцька С., Коломієць М., Орлов А., Пилипівський В., Синенько В.). На восьмому місці стоїть психологічна компетентність: здатність використовувати психологічні ЗУН в організації взаємодії в освітній діяльності (Амонашвілі Ш., Коломієць М., Орлов А., Пилипівський В., Синенько В.). Дев'ятим компонентом є предметна компетентність: ЗУН у сфері, конкретного навчального предмету (Адольф В., Висоцька С., Пилипівський В., Синенько В., Цапок В.). останній ключовий компонент, який виділяє К. Відніс-Трофименко це особистісні якості вчителя: доброзичливість, чуйність, урівноваженість, витонченість, толерантність, рефлексія, людяність (Амонашвілі Ш., Висоцька С., Синенько В.) [1].

Таким чином, поняття "професійна компетентність" складним інтегрованим поняттям, для подальшого визначення якого треба послуговуватися інтегрованим комплексним підходом. По-друге, професійна компетентність базується на взаємозв'язку теоретичних знань, практичних умінь, навичок, а також значущих особистісних якостей, що обумовлюють готовність вчителя до активного виконання педагогічної діяльності.

Можна зробити висновок, що поняття "компетентність" виникає і розвивається, а як наслідок і самовдосконалюється в процесі активної діяльності кожного студента. Тому в вузах потрібні створювати умови для особистісно-орієнтованого навчання, яке позитивно впливає на формування професійної компетентності майбутнього вчителя.

Список використаних джерел

1. Відніс-Трофименко К. Школа молодого вчителя / К. Відніс-Трофименко. К., 2005. – С. 5-32.

2. Волобуєва Т. Оновлення змісту професійної компетентності педагогічних кадрів / Т.Волобуєва // Рідна школа. – 2006.
3. Жебраковський Б. Професійна етика вчителя: час і вимоги / Б.Жебраковський, Л. Ващенко. – К., 2000.
4. Дарионова Г. Компетенции в профессиональной подготовке студентов вуза: Монография / Г.Дарионова. – Челябинск, 2004.
5. Онаць О. Практика формування професійної компетентності молодого вчителя / О.Онаць // Шлях до освіти. – 2005. – № 3.
6. Присяжная А. Прогностическая компетентность преподавателей и обучающихся / А. Присяжная // Педагогика. – 2005. – № 5.
7. Словарь иностранных слов. – М., 1987.

*О.В.Пахомова,
аспірант,
Криворізький ДПУ*

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК ПРОМІЖНИЙ РІВЕНЬ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ

У статті розглядається професійна компетентність майбутнього вчителя як рівень його професійної успішності. Деталізується взаємозв'язок та відмінності професійної компетентності з такими педагогічними поняттями як кваліфікація, професіоналізм, майстерність. Подається діаграма професійної успішності вчителя, де професійна компетентність майбутнього вчителя займає проміжний рівень.

В статье рассматривается профессиональная компетентность будущего учителя как уровень его профессиональной успешности. Детализируется взаимосвязь и различия профессиональной компетентности будущего учителя с такими педагогическими понятиями как квалификация, профессионализм, мастерство. Выводится диаграмма профессиональной успешности учителя, в которой профессиональная компетентность будущего учителя занимает промежуточный уровень.

The article deals with the professional competence of a future teacher that is considered as a level of the professional successfulness. It is detailed the interrelations and difference of professional competence of a future teacher with qualification, professionalism and craftsmanship. The diagram of teacher's professional successfulness is proposed in which the professional competence of a future teacher belongs to the intermediate level.

Сучасна педагогічна наука (постановка проблеми у загальному вигляді) покликана забезпечити теоретичне обґрунтування інновацій у сфері вищої педагогічної освіти, що обумовлює необхідність осмислення сутності нової освітньої